

3. Dubrovina L. A. (2007). Klassifikaciya i nauchno-informacionnoe opisanie kollekcij i sobranij v Nacionalnoj biblioteke Ukrainy imeni V. I. Vernadskogo. *Biblioteki nacionalnyh akademij nauk: problemy funkcionirovaniya, tendencii razvitiya*, 5, pp. 58—80.
4. Kalakura Ya. S., Vojcehivska I. N., Korolov B. I. ta in. (2002). *Istorichne dzhereloznavstvo*. Kyiv: Libid.
5. Danilevskij I. N., Kabanov V. V., Medushevskaya O. M., Rumyancheva M. F. (2004). *Istochnikovedenie: Teoriya. Istorija. Metod. Istochniki rossijskoj istorii*. Moskva: RGGU.
6. Kovalska L. A. (2015). *Dzhereloznachij diskurs istoriji radyanskogo Ruhu Oporu (1941—1945 rr.)*. Doneck—Vinnicya: TOV "Nilan-LTD".
7. Kovalska L. A. (2012). Hudozhnya publicistika yak dzherelo z istoriji radyanskogo Ruhu Oporu v roki vijni: vseukrayinskij ta regionalnij aspekti. *Novi storinki istoriji Donbasu*, Kn. 21, pp. 37—47.
8. Kuleshov S. G. (2003). *Upravlinske dokumentoznavstvo*. Kyiv: DAKKKiM.
9. Kovpak S. A. (1979). *Vid Putivlya do Karpat*. Kyiv: Vidavnicтво politichnoyi literaturi Ukraini.
10. Mankevich I. A. (2007). Literaturno-hudozhestvennoe nasledie kak istochnik kulturologicheskoy informacii. *Observatoriya kultury*, 5, pp. 17—23.
11. Matyash I. B. (2012). *Arhivoznavstvo: metodologichni zasadi ta istoriya rozvitu*. Kyiv: Vidavn. dim "Kiyev-Mogilyanska akademiya".
12. Pleshkevich E. A. (2011). *Evolyuciya teoreticheskikh predstavlenij o dokumente*. Moskva: Pashkov dom.
13. Levicka M. Ya. (2013). Dokument, dokumentalne dzherelo ta drukovani zasobi masovoyi informaciyi: do rozv'yazannya golovnoho zavdannya teoretichnogo dokumentoznavstva. *Kvalilogiya knigi*, 1, pp. 104—108.
14. Senyavskaya E. S. (1999). *Psihologiya vojny v XX veke*. Moskva: ROSSPEN.
15. *F. P-4. Sumskoj obkom Kompartii Ukrainy (1941—1968 gg., 1973—1975 gg.)*. Op. 3. Spr. 4. *Pesni, kotorye peli v Putivlskom partizanskom otryade v 1941—1943 gg.*
16. Shvecova-Vodka G. M. (2007). *Dokumentoznavstvo*. Kyiv: Znannya.
17. Buckland M. (1991). Information as thing. *Journal of the American Society for Information Science*, 42 (5), pp. 351—360.
18. Evans R. J. (1999). *In Defense of History*. New York—London.

Надійшла до редакції 18 лютого 2020 року



## З АРХІВУ КНИЖКОВОЇ ПАЛАТИ УКРАЇНИ

УДК 002.1:94(477)"1919/1927"[(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2020.4(285).32-36

**Лариса Дояр,**

кандидат історичних наук, доцент,

старший науковий співробітник Книжкової палати України,

e-mail: [arkhiv@ukrbook.net](mailto:arkhiv@ukrbook.net)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0789-2462>

### **Пролетарська революція у ранніх книгодруках радянської України (1919—1927)**

*Авторка продовжує серію розвідок, присвячених аналізу більшовицької літератури першого десятиліття радянської влади. У пропонованій статті зосереджено увагу на жанрі "більшовицького нон-фікшн", поширеного від моменту заснування радянської республіки в Україні (1919) та особливо актуалізованого на честь п'ятої та десятої річниць Жовтневої революції 1917 р. Оприлюднені в такому форматі меморати, на глибоке переконання авторки, вирізняються унікальними якісними характеристиками, а саме: синергійним викладом революційних подій, що дає змогу одночасно та всебічно розглядати різні епізоди складної політичної аплікації; літописною деталізацією революційних процесів, тоді як згодом подробиці або забувалися, або свідомо замовчувалися; активним використанням прийомів персоналізації щодо широких кіл учасників революції, адже надалі історична пам'ять оспівувала лише окремих, визначених владою, героїв. Окрім того, значну частину цієї літератури незабаром написали репресовані автори, через що вона мала доволі сумну долю: спочатку її відправляли до спецфондів (як це робилося, зокрема, в Книжковій палаті України), а згодом, на догоду сталінським посіпакам, каталожні картки до особливо небезпечної літератури помічали прямокутним чорнильним штампом синього кольору з написом "вилучено". Навіть тепер цей напис справляє враження швидкостиглого потрійного вироку від органів НКВС. Враховуючи ці обставини, авторка прагне актуалізувати маловідомі більшовицькі меморати, що являють собою ранішні книгодруки радянської України.*

**Ключові слова:** меморат; наратив; література документального змісту; жанр нон-фікшн; спецфонд

**Постановка проблеми.** Українське суспільство, як і все людство, у своїй історії має чимало революційних сторінок. При цьому історична наука звертається до їх вивчення не тільки з функціональних міркувань чи з потреби забезпечити безперервну хронологію в біографії свого народу. Річ у тім, що революційні сторінки історії становлять кульмінацію

певних етапів розвитку, виступають у ролі їх квінтесенції. Водночас революції — це не так закономірний фінал минулого, як заявка на майбутнє, що подається в не надто делікатний спосіб. Власне, саме цю якість революції — бути фундаментом майбутнього — з особливим сумлінням досліджують сучасні українські історики.

### Аналіз попередніх досліджень і публікацій.

Революційні процеси, що відбувалися в Україні впродовж 1917—1921 рр., зазвичай вивчали високотитуловані вчені. За радянських часів це був період, котрий дав старт ері будівництва комунізму, тож на його дослідників покладали не лише фахову, а насамперед партійну відповідальність. Історична наука незалежної України розглядає ці події як початок новітнього національного державотворення, що також несе чималий вантаж обов'язків перед суспільством. Серед сучасних вітчизняних істориків, які найплідніше вивчали окреслену проблему, виокремимо В. Солдатенка, О. Реєнта, О. Рубльова, В. Литвина, Г. Турченка, С. Кульчицького, Р. Пирога. Зусиллями цих висококваліфікованих дослідників було створено докладний літопис подій національно-демократичної революції та боротьби за збереження української державності. Однак на цьому, безумовно, відповідальному тлі відійшли на другий план події пролетарської революції в Україні. Утім, останні суттєво впливали на перебіг національної революції й фактично становили її невіддільну частину. Власне таку — синерговану — модель нещодавно пережитого минулого як загальний революційний образ пропонували його перші літописці. Аналіз праць, написаних у цій методології, становить мету статті.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Концепцію єдиного революційного процесу в Україні сформулював історик Матвій Яворський (1885—1937). У своїх лекційних тезах, підготовлених за дорученням ЦК КСМУ і виданих під 19-м числом у серії "Книгозбірня молодого комунара", він одним із перших узагальнив історіографію з цього питання. Станом на 1922 р. арсенал праць, присвячених нещодавнім революційним подіям в Україні, був таким: І. Кулик "Огляд революції на Україні", Є. Бош "Радянська влада і національний уряд на Україні", І. Скоростанський "Революція на Україні", М. Рафес "Два роки революції на Україні", Д. Лебідь "Підсумки трьох років анархо-махновщини". Оскільки передмову до книги, написану М. Яворським, датовано 2 січня 1922 р., то зазначені праці виходили задовго до першого ювілею радянської влади.

Слід зазначити, що пролетарський історик навчав українських комсомольців цінностям національної держави, конституційно закріпленим Державним Гімном незалежної України. Зокрема, вже в першій лекції, солідаризуючись із текстом "Ще не вмерла...", М. Яворський зауважував, що Україна — це територія між Доном на Сході й Саном на Заході [9, с. 6]. Ідеологічне замовлення від ЦК КСМУ не завадило писати про те, що Москва обмежувала автономію України для забезпечення власних торговельних інтересів [9, с. 7], про те, що козацька старшина була продажною, а повстання Мазепи закінчилося "закріпаченням селянства, подворянщенням козацької старшини та обмеженням автономії" [9, с. 8]. До того ж історик докладно розповідав членам КСМУ про довготривалу тотальну русифікацію України [9, с. 9].

Щодо аналізу революційних процесів, то про це М. Яворський зазначав у своїй третій лекції. Саме там, власне, він і навів особисту, цілком нетипову, оцінку тих подій. Вживаючи дефініцію "Велика революція на Україні", Матвій Іванович виокремлював три етапи боротьби: "революційного націоналізму, національної контрреволюції, перемоги пролетаріату в горожанській війні" [9, с. 10]. За твердженням історика, влітку 1917 р., коли УЦР розпочала активно співпрацювати з Тимчасовим урядом, відбувся її перехід до контрреволюційного табору, а наприкінці жовтня у спілці з "білим" офіцерством і буржуазією, що втікала з Росії від більшовиків, Центральна Рада вже відкрито боролася з останніми [9, с. 11].

Отже, перший етап революції — революційного націоналізму (березень—червень 1917 р.) — у трактуванні М. Яворського був, по-перше, прогресивним суспільним явищем, а по-друге, спільним надбанням національно-демократичних і пролетарських сил. За свідченням київського більшовика М. Майорова, на цьому етапі його однопартійці П'ятаков і Зарніцин навіть брали участь у засіданнях УЦР, і керівництво Ради намагалось уникнути будь-яких приводів для виходу останніх з її складу [5, с. 49]. Незабаром рух назустріч спостерігався й з боку більшовиків: проголосивши 12 грудня 1917 р. Республіку Рад у Харкові, вони в лівому верхньому куті червоного прапора розмістили жовто-блакитний прапорець УЦР [6, с. 242]. Цей загальновідомий нині факт сучасна історична наука трактує як підступну хитрість більшовиків. Однак заради справедливості зауважимо, що контакт з більшовиками Центральна Рада ініціювала першою й сталося це навесні 1917 р., більшовицьке ж "алаверди" відбулося у грудні 1917 р. і виглядало вже як виважений крок, що в умовах ультиматуму Раднаркомом Росії міг зупинити радянсько-радівську війну й спонукати обидві сили до порозуміння. Накопичений столітній досвід дає підстави думати, що той можливий, але втрачений альянс міг бути значно конструктивнішим для подальшого розвитку нашого народу, ніж сценарій, за яким довелося прожити майже ціле сторіччя.

У книзі "История революционного движения на Украине" [8] М. Яворський визначив точну дату початку громадянської війни між радянською владою у Харкові та центральнорадівською владою в Києві — на його думку, це сталося 27 грудня 1917 р., коли більшовики створили перший курінь Червоного козацтва під командуванням В. Примакова і в такий спосіб сформували Українську Червону армію [8, с. 27]. Загалом, бойові загони під назвою "козацтво" існували як у більшовиків, так і у радівців, з тією різницею, що у перших вони були "червоними", а у других — "вільними". А оскільки середньовічне українське козацтво завжди захищало знедолений люд, то ідеологічно ця категорія бійців була універсальною. У зазначеній праці М. Яворський надає доволі жорстку характеристику Українській Центральній Раді: за його твердженням, остання йшла прогресивним революційним шляхом, допоки в Росії правив великий капітал, але як тільки

до влади прийшов пролетаріат, то УЦР стала на захист дрібної буржуазії, демонструючи відверте несприйняття соціалістичної революції [8, с. 27]. І це при тому, що значна частина членів УЦР, як і більшовики-ленінці, були соціал-демократами — емігрант В. Ульянов (Ленін) очолював російську соціал-демократію, а українські літератори В. Винниченко та С. Петлюра — українську соціал-демократію. М. Яворський наголошує, що побоюючись утратити владу, УЦР розпочала арештовувати більшовиків, а всі, хто їм співчував, були оголошені поза законом, як "лазутчики й шпигуни" [8, с. 27]. Підсумовуючи розмаїття думок історика, можна стверджувати, що він був прибічником національно-пролетарської ідеології. Згодом став жертвою сталінських репресій, а його, цитовані нами, книги потрапили до спецфонду Книжкової палати з позначкою "вилучено".

Радянська документалістика, так званий нон-фікшн, перших років існування УСРР наближалася до детективного жанру. Достатньо згадати пропагандистську брошуру "Як Петлюра продавав Україну", в якій наведено тексти цілковито таємних документів, вилучених за доволі дивних обставин. Зокрема, запис перемовин від 1 березня 1919 р. між керівником штабу французького командування А. Фрейденбергом і представником денікінського штабу В. Шульгіним щодо укладання союзу білогвардійців із С. Петлюрою був перехоплений (!) радянським міноносцем у Каспійському морі під час арешту кур'єра О. Грішина-Алмазова, який їхав від Денікіна до Колчака [10, с. 7—8], а текст угоди між Директорією і французьким військовим командуванням потрапив (!) до рук отамана Н. Григор'єва, котрий, зі свого боку, надіслав цей документ голові Раднаркому УСРР Х. Раковському [10, с. 9]. Феєричні пригоди й захопливі сюжети для історичних романів вдало доповнюють вже відому фахівцям інформацію про колишнього політичного каторжанина Ройтмана, який служив у більшовицькій розвідці й зумів "прихопити" ці документи [1, с. 47]. Водночас історики загалом визнають реальність угоди й зауважують про прийняття Україною 1919 р. протекторату Франції [3, с. 393—394]. У зазначеній брошурі виокремлено такі пункти угоди: 1) Директорія зобов'язувалася разом із Добровольчою армією Денікіна і військами Антанти звільнити від більшовиків Росію; 2) Директорія обіцяла до 1 серпня 1919 р. створити регулярну армію чисельністю не менш ніж 300 тисяч, що мала комплектуватися шляхом мобілізації; 3) Директорія погоджувалася на комплектацію армії з-поміж демобілізованих союзників, при цьому кожному волонтеру мала виплачувати 1 тис. франків за курсом, що діяв на Півдні Росії; 4) Директорія погоджувалася з тим, що боротьба проти більшовиків ведеться під єдиним командуванням, призначеним Антантою; 5) Директорія зобов'язувалася негайно звільнити співробітників гетьманського уряду та вжити заходів із запобігання бандитизму та єврейським погромам, що ширилися Україною [10, с. 10—11].

Слід наголосити, що більшовицький нон-фікшн перших років існування радянської влади часто подавали в єдиному з художньою літературою комплекті. Наприклад, ювілейний додаток до журналу "Комунарка України", що вийшов 1922 р. під назвою "Дочери Октября", одночасно уміщував прозові твори Миколи Хвильового, І. Сенченка, Остапа Вишні, поезії В. Поліщука, В. Сосюри та розповіді більшовиків про героїчні вчинки жінок, відданих справі пролетарської революції (І. Кулик "Работница Шура", Д. Лебідь "Партия и работницы", Г. Петровський "Работницы и крестьянки в советах") [2].

На честь п'ятої річниці Жовтневої революції у Державному видавництві України вийшов спеціальний номер журналу "Летопись революции", що містив матеріали, зібрані комісією з вивчення історії Жовтневої революції та Комуністичної партії більшовиків України [4]. Об'ємне видання у 246 сторінок складалося з чотирьох розділів. До першого, що мав назву "Октябрьская революция на Украине", увійшли мемуари А. Іванова та І. Кулика щодо революційних подій у Києві; Н. Попова, С. Буздаліна, С. Покко — про події у Харкові; Ед. Медне, Є. Холмської, Г. Петровського, Е. Квірінга, М. Равич-Черкаського — у Катеринославі; Я. Ряппо, І. Кагана, А. Ряппо — у Миколаєві; І. Межлаука — у Луганську; С. Мазлаха — про перебіг революції на Полтавщині; З. Табакова — на Чернігівщині; С. Волкац, Коломієць — у Єлісаветграді; М. Гендлер — у Волинській губернії. Крім того, до розділу потрапила документальна розповідь більшовика Христева "Румчерод в подготовке Октябрьской революции" (Румчерод — спільний виконавчий комітет, що складався з представників Румунського фронту, Чорноморського флоту та тогочасної Одещини й відігравав "величезну роль у революції на півдні України" [4, с. 171]). Другий розділ ювілейного видання містив документи та матеріали, а третій — під назвою "Герои революции" — спогади Д. Мануїльського про більшовицького журналіста Г. Чудновського. У жанрі нон-фікшн було витримано навіть останній, четвертий, розділ, до якого увійшли циркуляри, хроніки, положення Істпарту та мемуари більшовика Є. Едельштейна.

Слід зазначити, що спогади А. Іванова, який був одним із керівників пролетарської революції в Києві, ввели в обіг надзвичайно цікаві деталі, котрі згодом, на честь 10-ї річниці Жовтня, переповів дописувач партійного журналу "Глобус" В. Фаворський [7, с. 330—335]. Документальні перекази А. Іванова збігаються і з відповідними сюжетами, що, незалежно від нього, наводить більшовик М. Майоров [5, с. 59—60].

Пригадуючи жовтневе повстання в Києві 1917 р., А. Іванов зазначав, що представники Тимчасового уряду задля недопущення петроградського розвитку подій розпочали готувати антибільшовицьку акцію. А. Іванов звернувся за допомогою до Генерального секретаріату УЦР, але М. Порш (на той момент генеральний секретар праці та військових справ) йому

фактично відмовив, пояснивши, що Центральна Рада мусить стягувати сили, адже до Київського військового штабу, підпорядкованого О. Керенському, йде підкріплення [4, с. 11]. Згодом А. Іванов звертався й до голови уряду В. Винниченка, але той відповів, що "більшовики ображають українців у Могилеві", тож вони не допомагатимуть їм у протистоянні з Тимчасовим урядом [4, с. 14].

Не менш цікаві подробиці наводить український письменник, більшовик, державний діяч УСРР І. Кулик, який у спогадах зазначає, що 23 жовтня 1917 р. Українська Центральна Рада уклала з київськими більшовиками таємну угоду про спільний виступ проти місцевої керенщини. УЦР обіцяла допомогти більшовикам військами. Однак 25 жовтня, коли вирішувалося питання про владу в Києві, УЦР видала армії наказ, щоб у сутичках між керенцями й більшовиками вони дотримувалися "суворого нейтралітету", адже відбувалася "хатня справа москалів" [4, с. 39].

Зразком більшовицького нон-фікшн перших років існування радянської влади в Україні, на наш погляд, є книга М. Майорова "Из истории революционной борьбы на Украине (1914—1919)" [5]. Справжнє ім'я автора — Меєр Мойсеевич Біberman. Репресований режимом Сталіна більшовик у передмові наголошував, що його нариси написані не кабінетними вчепними, за документами, вилученими з архівів, а живими, активними учасниками подій, тож це "перший камінь для побудови наукової історії революції на Україні" [5, с. 3]. За висловом М. Майорова, революційна Україна являла собою "вінегрет влад": ми мали у Києві Раду робітничих депутатів зі значним впливом, штаб Південно-Західного фронту як владу Тимчасового уряду й Українську Центральну Раду [5, с. 46—47]. Діяльність цих органів весь час перетиналася й нерідко дивувала несподіваними політичними альянсами. Про окремі з них було зазначено вище. На додаток М. Майоров розповідає про дружні стосунки більшовиків з певними військовими частинами УЦР! Зокрема, Полуботківський полк, що становив серйозну силу УЦР, відмовився виконувати наказ Тимчасового уряду про відправлення на фронт. Центральна Рада, як і більшовики, виступала проти продовження імперіалістичної війни й розпорядилася не виконувати цей наказ. Однак коли члени УЦР побачили, що полуботківці готові до повстання проти Штабу Київського військового округу, котрий уособлював владу Тимчасового уряду в Києві, то зауважили, що таки треба вирушати на фронт. Полуботківці на цю зраду відповіли тим, що захопили зброю й зайняли оборону в районі Сирця. Одночасно вони звернулися за допомогою до більшовиків. І останні ситуацію владнали: після перемовин полуботківців на фронт відправили, але за організацію повстання їх ніхто не переслідував. М. Майоров зазначає, що полуботківці були ладні визнавати себе не тільки українцями, а й китайцями, аби тільки не йти на фронт [5, с. 47]. Тож зрадницьку позицію УЦР вони не забули, як і рятівне посередництво з боку київських більшовиків [5, с. 48].

Розповідаючи про жовтневі події 1917 р. у Києві, М. Майоров зауважує про арешт ревкому, про те, що повстання, призначене на 31 жовтня о 5-й годині вечора, мало розпочатися для арсенальців гудком (але він через брак пару не пролунав), а для решти — сигналом аероплана. Автор зауважує, що більшовицький аероплан з червоним прапором довго кружляв над Києвом [5, с. 59]. На ранок 1 листопада бій точився по всьому Печерську. Коли з міста пішли чехи, штаб керенців здався, а "юнкерам набили пики" [5, с. 60]. З військових частин на бік більшовиків перейшов Богданівський полк, що складався з українців і підпорядковувався УЦР. М. Майоров наголошує, що Рада була вкрай здивована, коли дізналася про участь богданівців у повстанні на боці більшовиків [5, с. 60].

У своїй книзі Меєр Мойсеевич повідомляє ще одну пікантну деталь — під час жовтневих подій 1917 р. більшовики пішли на союз з УЦР! Зокрема, В. Затонський знав українську мову та вів перемовини з УЦР, після чого більшовики й радівці висунули спільну вимогу до Штабу керенців не посилати в Петроград на допомогу Тимчасовому уряду війська з Румунського фронту [5, с. 61]. Однак коли УЦР засудила повстання в Пітері, "роман" більшовиків і радівців закінчився. За висловом М. Майорова, перед Центральною Радою постало питання, за ким йти: за Леніном чи за Керенським. Врешті-решт УЦР заявила, що в неї "особливий шлях і що вони за владу Рад у Пітері й за владу УЦР у Києві". Тож ще не встигли поховати жертв пролетарської революції, як місце юнкерів Керенського посіли "вільні козаки" та "гайдамаки", а київський пролетаріат залишився без влади, за яку відчайдушно боровся [5, с. 63—64].

У нетиповому для радянської історіографії форматі М. Майоров розповідає про прихід армії М. Муравйова в Київ наприкінці січня 1918 р. [5, с. 74]. Більшовик зазначав, що спочатку її вітали, але згодом "довелося розчаруватися в муравйовській армії: командний склад становили переважно пройдисвіти, на кшталт Ремнева і Сіверса". Після вступу Муравйова до Києва зайда Сіверс (у Києві був більшовик із таким самим прізвищем) призначив свого коменданта, котрий не звертав уваги на те, що роблять "братішки" Муравйова. Жодної місцевої влади вони не визнавали й чинили різні "неподобства". М. Майоров зауважує про масові розстріли колишніх царських офіцерів, здійснені за наказом М. Муравйова впродовж двотижневого перебування в Києві [5, с. 75]. Тож, на відміну від подальших глорізованих праць з історії пролетарської революції в Києві, меморат більшовика, що бачив ті події на власні очі, позбавлений будь-яких натяків на ідеалізацію як противників, так і соратників у боротьбі.

Серед вражаючих деталей, уміщених у праці М. Майорова, є ті, що стосуються падіння режиму П. Скоропадського у грудні 1918 р. За твердженням Меєра Мойсеевича, під час антигетьманського повстання лідер Директорії С. Петлюра користувався більшовицькими гаслами, а наближений до нього полковник Ю. Капкан навіть запропонував більшо-

викам співпрацю [5, с. 93—94]. Якщо згадати про емігрантські одкровення соратників М. Шаповала, які стверджували, що на повалення режиму П. Скоропадського Директорії надавали гроші більшовики, то висловлювання М. Майорова не видаються занадто фантастичними.

**Висновки.** Українські книгодруки першого десятиріччя радянської влади становлять важливий наратив з

особливим дослідницьким контентом. Вони вирізняються наявністю оригінальних концепцій, самостійних авторських суджень, нетипових оцінок і розвідницьких міркувань. На тодішньому етапі розвитку історичної науки було поширено меморатний формат викладу знань про революційні події в Україні та застосовано документальний літературний жанр нон-фікшн.

#### Список використаної літератури

1. Гончар Б. М. Відносини між Францією і УНР (грудень 1918 — квітень 1919 рр.) / Б. М. Гончар, Н. Д. Городня // Український історичний журнал. — 2000. — № 3. — С. 44—52.
2. Дочери Октября. Работницы и селянки Украины в дни Великой пролетарской революции 1917—1922. — Харьков : Издательское отделение ЦК КП(б)У, 1922. — 152 с.
3. Історія державності України / [За заг. ред. О. М. Бандурки, О. Н. Ярмиша]. — Харків : ТОВ "Одіссей", 2004. — 608 с.
4. Летопись революции. Журнал комиссии по изучению Истории Октябрьской Революции и Коммунистической Партии (большевиков) Украины. — Харьков : Государственное издательство Украины, 1922. — № 1. — 246 с.
5. Майоров М. Из истории революционной борьбы на Украине (1914—1919) / М. Майоров. — Киев : Держ. вид-во, 1922. — 109 с.
6. Україна: нариси історії державотворення / [За ред. проф. В. В. Стецкевича]. — Кривий Ріг : Видавничий центр КТУ, 2011. — 366 с.
7. Фаворський В. Жовтневе повстання в Київському Арсеналі / В. Фаворський // Глобус. — 1927. — № 21. — С. 330—335.
8. Яворський М. Історія революційного руху на Україні. Конспект лекцій. Матеріали по соціально-економічному вихованню / М. Яворський. — Харків : Укрглавпрофобр, 1922. — 48 с.
9. Яворський М. Клясова боротьба на Україні (тези лекцій курсів-з'їздів КСМУ по історії України з додатком методологічних вказівок / М. Яворський. — Харків : Вид-я ЦК КСМУ, 1922. — 16 с.
10. Як Петлюра продав Україну. — Харків : Всеукр. вид-во, 1920. — 12 с.

Larysa Doiar

#### *The proletarian revolution in early books of Soviet Ukraine (1919—1927)*

*In this article the author continues a series of explorations devoted to the analysis of Bolshevik literature of the first decade of Soviet power. This article focuses on the genre of "Bolshevik non-fiction", extended since the inception of the Soviet republic in Ukraine (1919) and especially actualized in honor of the fifth and tenth anniversaries of the Great October Revolution of 1917. The author is characterized by unique qualitative characteristics, namely: a synergistic presentation of revolutionary events, which makes it possible to simultaneously and comprehensively consider different episodes of complex political application; a chronicle detailing the revolutionary processes, while subsequently the details were either forgotten or consciously concealed; active use of personalization to the broad circles of the revolutionary participants, whereas in the future historical memory was sung only by individual, power-determined heroes. In addition, much of this literature was written shortly by repressed authors and therefore had a rather unfortunate fate: first it was sent to special funds (as it was done, in particular, in the Book Chamber of Ukraine), and then to catalog Stalin's confusions, catalog cards to particularly dangerous literature were noticed. rectangular ink stamp in blue with the words "removed". Even now, this inscription gives the impression of a speedy three-year sentence from the NKVD bodies. Given these circumstances, the author seeks to actualize the little-known Bolshevik memoirs, which are early books of Soviet Ukraine.*

**Keywords:** memoir; narrative; documentary literature; non-fiction genre; special fund

#### References

1. Gonchar B. M., Gorodnya N. D. (2000). Vidnosini mizh Franciyeyu i UNR (gruden 1918 — kviten 1919 rr.). *Ukrayinskij istorichnij zhurnal*, 3, pp. 44—52.
2. Docheri Oktyabrya. (1922). *Rabotnicy i selyanki Ukrainy v dni Velikoj proletarskoj revolyucii 1917—1922*. Harkov: Izdatelskoe otdelenie CK KP(b)U.
3. Bandurka O. M., Yarmish O. N. [ed.]. (2004). *Istoriya derzhavnosti Ukrayini*. Harkiv: TOV "Odissej".
4. *Letopis revolyucii. Zhurnal komissii po izucheniyu Istorii Oktyabrskoj Revolyucii i Kommunisticheskoy Partii (bolshevikov) Ukrainy*. (1922) — Harkov: Gosudarstvennoe izdatelstvo Ukrainy, 1.
5. Majorov M. (1922). *Iz istorii revolyucionnoj borby na Ukraine (1914—1919)*. Kiev: Derzh. vid-vo.
6. Steckevich V. V. [ed.]. (2011). *Ukrayina: narisi istoriyi derzhavotvorenniya*. Krivij Rig: Vidavnicij centr KТУ.
7. Favorskij V. (1927). Zhovtneve povstannya v Kiyivskomu Arsenali. *Globus*, 21, pp. 330—335.
8. Yavorskij M. (1922). *Istoriya revolyucionnogo dvizheniya na Ukraine*. Konspekt lekcij. Materialy po socialno-ekonomicheskomu obrazovaniyu. Harkov: Ukrglavprofobr.
9. Yavorskij M. (1922). *Klyasova borotba na Ukrayini (tezi lekcij kursiv-z'yizdiv KSMU po istoriyi Ukrayini z dodatkom metodologichnih vkazivok*. Harkiv: Vid-ya CK KSMU.
10. *Yak Petyura prodavav Ukrayinu*. (1920). Harkiv: Vseukr. vid-vo.

Надійшла до редакції 10 березня 2020 року